



---

## Błąd co do wierności małżeńskiej w kontekście jej wykluczenia

### Error about marriage fidelity in the context of her exclusion

ks. prof. dr hab. Grzegorz Leszczyński  
Wydział Prawa i Administracji Uniwersytet Łódzki  
ORCID 0000-0003-4189-5165  
e-mail: gleszczyński@wpia.uni.lodz.pl

**Streszczenie:** Podobnie jak błąd może zdeterminować wolę do braku akceptacji małżeństwa zgodnego z nauką Kościoła, sprawiając wadę konsensu, tak również można bezpośrednio wykluczyć wierność małżeńską pozytywnym aktem woli. Samo zjawisko błędu wchodzi w skład zjawiska symulacji, gdyż w obu przypadkach mamy do czynienia z niezgodnością między wolą a jej zewnętrzną formą wyrazu. Nie oznacza to jednak, iż błąd determinujący wolę nie odróżnia się od symulacji. W przypadku bowiem symulacji następuje pozytywne wykluczenie dobra wierności, w przypadku błędu owo wykluczenie jest nieświadome, czyli bez udziału pozytywnego aktu woli kontrahenta. W tym przypadku ów pozytywny akt woli byłby skierowany przeciwko rzeczywistości, której się nie zna.

**Słowa kluczowe:** błąd, wykluczenie wierności, małżeństwo, nieważność

**Abstract:** Just as an error can determine the will not to accept marriage in accordance with the teaching of the Church, causing a defect in the consensus, so as well can marital fidelity be excluded directly by a positive act of will. The very phenomenon of error is part of the phenomenon of simulation, since in both cases there is a discrepancy between the will and its external form of expression. This does not mean, however, that the error determining the will is indistinguishable from a simulation. In the case of a simulation, there is a positive exclusion of the good of fidelity, in the case of an error, this exclusion is unconscious, i.e. without the participation of a positive act of will of the person. In this case, this positive act of will would be directed against a reality that one does not know.

**Keywords:** error, exclusion of fidelity, marriage, nullity

**Treść:** Wstęp. 1. *Denegatio iuris*. 2. Błąd niedeterminujący woli. 3. Błąd determinujący wolę. 4. Autonomiczność błędu determinującego wolę. Podsumowanie.

---

## Wstęp

Z punktu widzenia teoretycznego, symulacja i błąd są różnymi wadami zgody małżeńskiej, gdyż ta pierwsza jest brakiem woli; błąd zaś jest defektem rozumu. Symulacja zatem dokonuje sfalszowania aktu woli, natomiast błąd jako anomalia rozumu, niekoniecznie fałszuje akt woli, na którym polega wyrażenie zgody małżeńskiej. Możliwe jest jednak, iż błąd, pomimo że jest anomalią rozumu, wpływa na wolę osoby zawierającej małżeństwo i staje się przedmiotem rozumienia, a następnie przedmiotem chcenia. Oznacza to, że to, co do czego podmiot jest w błędzie, staje się tym samym przedmiotem jego woli<sup>1</sup>. Spróbujmy zatem, określić znaczenie normy zawartej w kan. 1099 KPK/83, w kontekście jej obecnego rozumienia, w odniesieniu do dobra wierności małżeńskiej.

### 1. *Denegatio iuris*

Najczęstszym sposobem wykluczenia dobra wierności małżeńskiej we współczesnym orzecznictwie jest *denegatio iuris*<sup>2</sup>. Niekoniecznie bowiem, ktoś kto wyklucza dobro wierności małżeńskiej czyni to ze względu na stałą relację pseudomałżeńską z inną osobą. Termin *denegatio iuris* oznacza negację prawa i w kwestii nas interesującej odnosi się do zanegowania prawa do wyłączności aktów małżeńskich, przy jednoczesnym braku podmiotu, któremu takowe prawo byłoby przekazywane. Sytuacja taka ma miejsce, gdy kontrahent, w momencie zawierania małżeństwa, wyklucza możliwość dochowania wierności małżeńskiej swojemu współmałżonkowi, nie przekazując tego prawa, jak to miało miejsce w sytuacji *participatio iuris in corpus*,

---

<sup>1</sup> Por. P.J. VILADRICH, *Konsens małżeński. Sposoby prawnej oceny i interpretacji w kanonicznych procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, Warszawa 2000, s. 273-274.

<sup>2</sup> Por. G. LESZCZYŃSKI, *Denegatio iuris w świetle wykluczenia dobra wierności małżeńskiej*, Prawo Kanoniczne 62 (2019) nr 3, s. 89-104.

żadnej innej osobie, czy też innym osobom. Takie stanowisko przyjmuje współczesne orzecznictwo<sup>3</sup>.

Potwierdzenie takiego stanowiska znajdujemy np. w sentencji coram Colagiovanni z dnia 18 marca 1983 roku, gdzie ponens w sposób jednoznaczny stwierdza, że kontrahent nie przyjmuje na siebie obowiązku wierności wówczas, gdy nie tyle przekazuje prawo do wyłączności aktów małżeńskich innym osobom, ile *neutri concessit* czyli nie przekazuje go nikomu<sup>4</sup>. Podobnie jednoznaczne stwierdzenia znajdujemy w sentencjach coram Funghini z dnia 24 marca 1995 roku<sup>5</sup>, coram Colagiovanni z dnia 16 października 1991 roku<sup>6</sup> oraz w sentencji coram Turnaturi z dnia 18 kwietnia 1996 roku<sup>7</sup>.

W wyroku coram Pompedda z dnia 16 lutego 1972 roku czytamy, że wykluczenie dobra wierności ma miejsce wówczas, gdy kontrahent, czy też oboje kontrahentów, pozytywnym aktem woli odrzucają obowiązek wierności małżeńskiej, nie przyjmując w ten sposób na siebie tegoż obowiązku. I nie jest konieczne, jak zauważa ponens, aby kontrahenci przekazali prawo do ciała innej osobie trzeciej, wystarczy dla udowodnienia wykluczenia dobra wierności, że kontrahenci, w momencie wyrażania zgody małżeńskiej, odrzucili wzajemną wierność i nie przyjęli wzajemnego prawa do wyłączności aktów seksualnych<sup>8</sup>.

*Denegatio iuris* znajduje swoje uzasadnienie w tym, że kontrahent nie wyklucza obowiązku wierności po to, aby przyjąć na siebie inny obowiązek, ale po to, by uwolnić się od jakiegokolwiek obowiązku.

---

<sup>3</sup> Por. Dec. c. DE LAVERISIN z 26.01.1994 r., RRD 86 (1994), s. 49; Dec. c. DEFILIPPI z 27.07.1994 r., RRD 86 (1994), s. 415; Dec. c. GIANNECCHINI z 28.03.1995 r., RRD 87 (1995), s. 242; Dec. c. SERRANO z 22.03.1996 r., RRD 88 (1996), s. 310.

<sup>4</sup> Por. Dec. c. COLAGIOVANNI z 18.03.1983 r., RRD 75 (1983), s. 120.

<sup>5</sup> Por. Dec. c. FUNGHINI z 14.05.1995 r., RRD 87 (1995), s. 315. Czytamy tutaj: „(...) consensus simulat bonumque fidei excludit nedum qui alicui tertiae personae aliquod ius in proprium corpus tradit, sed etiam qui ius tradere comparti intendit, at non exclusivum, *vel nemini statuat tradere, neque comparti neque aliis*”.

<sup>6</sup> Por. Dec. c. COLAGIOVANNI z 16.10.1991 r., RRD 83 (1991), s. 536.

<sup>7</sup> Por. Dec. c. TURNATURI z 18.04.1996 r., RRD 88 (1996), s. 340-341.

<sup>8</sup> Por. Dec. c. POMPEDDA z 16.02.1972 r., RRD 64 (1972), s. 101.

Stąd osoba dopuszczająca się wykluczenia dobra wierności, jak czytamy w sentencji coram De Jorio z dnia 27 października 1971 roku, nie ma w zamiarze duplikowania czy też mnożenia związków małżeńskich, czy też pseudomałżeńskich, ale uwolnienie się od obowiązku, który mógłby wynikać z zawieranego małżeństwa<sup>9</sup>.

Pozytywny akt woli o charakterze wyraźnym, powodujący wykluczenie dobra wierności małżeńskiej ma miejsce wówczas, gdy ktoś, dla przykładu absolutnie odrzuca ograniczenie swojej wolności w sferze wolitywno-seksualnej, i wyklucza prawo współmałżonka do wyłączności seksualnej, zastrzegając sobie prawo do relacji intymnych z innymi osobami. Pozytywny akt woli o charakterze niewyraźnym ma miejsce wówczas, gdy ktoś pragnie poślubić swoją partnerkę, niemniej jednak nie chce zrezygnować z utrzymywania relacji intymnej z osobą trzecią i wręcz, niezależnie od zawieranego małżeństwa, pragnie ją kontynuować<sup>10</sup>.

## 2. Błąd niedeterminujący woli

Prawodawca w kan. 1099 KPK/83 określając błąd co do istotnych przymiotów małżeństwa stwierdza: *Error circa matrimonii unitatem vel indissolubilitatem aut sacramentalem dignitatem, dummodo non determinet voluntatem, non vitiat consensum matrimoniale*. W tym miejscu należy zauważyć, że co prawda Prawodawca nie mówi wyraźnie o wierności małżeńskiej, niemniej wierność ta jest rozumiana jako pochodna przymiotu jedności, choć nie jest tym samym<sup>11</sup>. W sytuacji zatem, w której ów błąd determinuje wolę, mamy do czynienia

---

<sup>9</sup> Por. Dec. c. DE JORIO z 27.10.1971 r., RRD 63 (1971), s. 785. Czytamy tutaj: „Ad rem infrascriptus Ponens animadvertibat in una Romana diei 13 iulii 1968 id tantum homines cerebrosos posse intendere, cum ceteri bonum fidei excludant non ut se illigent cum tertia persona quoque, verum ne cum comparte quidem obligationem contrahant servandi fidem. Aliis verbis excludentes bonum fidei non intendunt vincula duplicare seu multiplicare, verum ab eisdem sese liberare”.

<sup>10</sup> Por. P. BIANCHI, *Quando il matrimonio è nullo?*, Milano 1998, s. 124.

<sup>11</sup> Por. G. LESZCZYŃSKI, *Exclusio boni fidei* jako symulacja zgody małżeńskiej, Łódź 2004, s. 147.

z nieważnie wyrażoną zgodą małżeńską. Z zasady jednak, w myśl zacytowanego wyżej kan. 1099 KPK/83, błąd co do jedności, nierozdzielności i godności sakramentalnej małżeństwa nie jest skuteczny, to znaczy, że nie narusza zgody małżeńskiej. Tak dzieje się oczywiście w sytuacji, gdy tenże błąd nie determinuje woli kontrahenta. Jak zauważa A. Stankiewicz, błąd niedeterminujący woli może współistnieć z ważną zgodą małżeńską, gdyż fałszywy osąd intelektu co do istotnych przymiotów i sakramentalności małżeństwa jeszcze nie przesądza, iż kontrahent w momencie wyrażania zgody małżeńskiej nie miał minimum poznawczego koniecznego do zaistnienia tejże zgody. Oznacza to, że w przypadku błędu co do jedności czy też wierności małżeńskiej pozostającego jedynie w sferze intelektu nie można mówić o wadliwej zgodzie małżeńskiej<sup>12</sup>. Zatem, dopóki błąd nie wywołuje niezgodności między wolą wewnętrzną błędzącego a jego zewnętrzną deklaracją, czyli dopóki efektywnie nie zdeterminuje jego woli, błąd taki pozostaje bezskuteczny w odniesieniu do zgody małżeńskiej<sup>13</sup>.

### 3. Błąd determinujący wolę

Jak zauważono, błąd z zasady nie narusza zgody małżeńskiej, nie mniej w sytuacji, gdy determinuje wolę kontrahenta, czyni wyrażaną przez niego zgodę małżeńską nieważną. Warto zauważyć, iż Prawodawca postanowił użyć w kan. 1099 KPK/83 terminu *dummodo non determinet voluntatem*<sup>14</sup>. Termin ten ma znaczenie ściśle określone

---

<sup>12</sup> Por. Dec. c. MÀSALA z 10.10.1973 r., RRD 65 (1973), s. 627. Czytamy tutaj: „Sane, qui contendunt libertatem status adipisci post naufragium coniugalis convictus, pro excluso bono fidei traducunt interdum vel vitam dissolutam ante nuptias gestam, vel propositum adulterandi, vel errorem theoreticum circa unitas matrimonii proprietatem, vel demum factum non servatae fidelitas coniugalis. At saepe incassum. Ad evincendam enim cum certitudine simulationem, per se non sufficiunt neque vita dissoluta ante nuptias ducta; neque error theoreticus circa unitatem matrimonii, neque propositum fidem foedandi”.

<sup>13</sup> Por. A. STANKIEWICZ, *Błąd co do istotnych przymiotów i sakramentalności małżeństwa*, Prawo Kanoniczne 28 (1985), s. 27.

<sup>14</sup> Por. J. KOWAL, *L'errore circa le proprietà essenziali o la dignità sacramentale del matrimonio (can. 1099)*, Periodica 87 (1998), s. 308. Czytamy tutaj: „Il testo definitivo

w prawie kanonicznym. Partykuła *dummodo* oznacza, że żaden inny błąd nie narusza zgody małżeńskiej, jak tylko błąd determinujący wolę kontrahenta. Warto zauważyć, że kan. 39 KPK/83, choć co prawda określający inną rzeczywistość, stwierdza, że warunki dodane do aktu administracyjnego tylko wtedy wymagane są do ważności, gdy są wyrażone partykułami: jeśli, chyba że, o ile (kan. 39 KPK/83). Analogicznie w przypadku kan. 1099 KPK/83 partykuła, *chyba że*, czyli *dummodo*, oznacza, że błąd narusza zgodę małżeńską jedynie wtedy, gdy determinuje wolę. Użyty w kan. 1099 KPK/83 czasownik *determinare* oznacza, iż w przypadku błędu determinującego wolę mamy do czynienia z przejściem błędu z płaszczyzny czysto intelektualnej w zakres woli kontrahenta. Co więcej, wpływ błędu determinującego wolę polega na ukierunkowaniu tejże woli na określony błędnie rozumiany przedmiot<sup>15</sup>.

Błąd determinujący wolę jest błędem motywującym, gdyż dotyczy samej motywacji działania osoby kontrahenta. Błąd ten podaje rację, ukierunkowanie samej decyzji, stając się jedynym motywem determinującym. W ten sposób błąd ten determinuje proces woli-tywny i bezpośrednio się z nim łączy. Przejście rozumu w wolę w tym przypadku dokonuje się poprzez konieczną determinację podmiotu, w którą rozum wprowadza podmiot, gdy jedyne co sąd praktyczny rozumu zna i dlatego oferuje zaangażowaniu się woli, bez poznania innych opcji, jest błędne. W ten sposób wola zostaje pozbawiona możliwości wyboru, gdyż zdaje jej się, że jedynym przedmiotem, którego pragnie, jest błędnie przedstawiana przez rozum rzeczywistość<sup>16</sup>. Wola zatem, przylega do błędu co do przymiotów czy

---

del c. 1099 contiene invece il nuovo inciso *dummodo non determinet voluntatem*, che dichiara, come sopra accennato, la possibilità che il consenso matrimoniale sia invalido a causa dell'errore circa proprietà essenziali, inciso che è diventato la *crux canonistarum* nell'interpretare il c. 1099 e nel comprendere il complesso istituto dell'*error iuris*".

<sup>15</sup> Por. J.F. CASTAÑO, *Il Sacramento del matrimonio*, Roma 1992, s. 349-350.

<sup>16</sup> Por. Dec. c. FELICI z 13.06.1954 r., RRD 46 (1954), s. 616; Dec. c. POZZI z 13.05.1972 r., RRD 64 (1972), s. 285; Dec. c. PARISELLA z 15.10.1981 r., RRD 73 (1981), s. 490; Dec. c. GIANNACCINI z 19.11.1982 r., RRD 74 (1982), s. 539.

też wierności, ponieważ ta informacja jest jedyną, którą ma rozum praktyczny. Błąd motywujący zatem niweczy zgodę małżeńską, gdyż kontrahent ogranicza swoją intencję, ponieważ tego rodzaju błędem zostaje zdeterminowana jego wola<sup>17</sup>.

Błąd uporczywy, w zasadzie sprowadza się do błędu motywującego, gdyż różnica między tymi dwiema formami błędu polega jedynie na intensywności przyłgnięcia do błędu podmiotu, czyli w przypadku błędu uporczywego mamy do czynienia z błędem ideologicznym przeciwnym nauce Kościoła lub z deprawacją moralną, świadomie wybraną jako przedmiot życia<sup>18</sup>.

Odniesienie błędu determinującego wolę do ważności zgody małżeńskiej polega na określeniu związku, jaki istnieje między błędnie zaprezentowanym przez intelekt przedmiotem a aktem woli, który przez ów błąd zostaje koniecznie zdeterminowany tak, że rzeczywistość przedstawiona przez intelekt staje się jedyną możliwą, a zatem motywacją działania woli kontrahenta<sup>19</sup>. Co więcej błąd determinujący wolę może stać się przyczyną determinacji podmiotu w kierunku wskazanym przez intelekt tylko wtedy, gdy istnieje jakaś przyczyna czy okazja, która sprzyja przypisaniu błędnego pojmowania wierności małżeńskiej wyrażanej przez podmiot w akcie zgody małżeńskiej. W przeciwnym wypadku bowiem, mamy do czynienia z błędem, który dotyczy przedmiotu ogólnie pojętego, nie zaś odnoszącego się bezpośrednio do konkretnego konsensu małżeńskiego<sup>20</sup>.

---

<sup>17</sup> Por. A. STANKIEWICZ, *Błąd...*, s. 28.

<sup>18</sup> Por. Dec. c. MÀSALA z 10.10.1973 r..., s. 844; Dec. c. PALAZZINI z 8.10.1975 r., RRD 67 (1975), s. 544; Dec. c. STANKIEWICZ z 21.04.1983 r., RRD 75 (1983), s. 178-179.

<sup>19</sup> Por. J. KOWAL, *L'errore circa...*, s. 313-314. Autor pisze: „Perciò il problema si pone nello stabilire il rapporto fra la conoscenza dell'oggetto nella sua globalità – che mai può essere esauriente e spesso è offuscata da molte ignoranze ed errori – e l'atto di volontà, il quale se vuole efficacemente l'oggetto come glielo presenta l'intelletto, vuole anche implicitamente tutte le realtà che sono connesse inseparabilmente con quell'oggetto, anche se erroneamente l'agente ritiene che non sussistano”.

<sup>20</sup> Por. Z. GROCHOLEWSKI, *L'errore circa l'unità, indissolubilità e la sacramentalità del matrimonio*, w: P.A. BONNET, C. GULLO (red.), *Errore determinas voluntatem*, Città del Vaticano 1995, s. 14.

Współczesne społeczeństwo, jak czytamy w sentencji coram Stankiewicz z dnia 14 listopada 1985 roku,<sup>21</sup> wraz z coraz bardziej laicką koncepcją małżeństwa z pewnością sprzyja powstawaniu błędu co do dobra wierności małżeńskiej. Nie chodzi tu z pewnością o błąd dotyczący przymiotu małżeństwa, gdyż ten możliwy jest raczej w społeczeństwach poligamicznych. Idzie raczej o błąd co do dobra wierności ujmowany jako prawo do wyłączności aktów seksualnych współmałżonków, któremu sprzeciwiają się nie tylko akty ze swej natury nie zmierzające do zrodzenia potomstwa, ale także inne relacje intymne nie mające charakteru małżeńskiego. Współczesny człowiek, wskutek rozluźnienia moralnego oraz bardzo względnie pojętej wierności<sup>22</sup>, co czytamy chociażby w jednej z sentencji coram Ragni z dnia 9 grudnia 1982 roku<sup>23</sup>, nie zawsze rozumie na czym polega wyłączność aktów seksualnych i nie zawsze dostrzega jej konieczność. Tak dojrzewająca wizja małżeństwa nieopartego na wierności, ale otwartego na różne wolne związki, w tym niekoniecznie heteroseksualne, może powodować w podmiocie błędne przeświadczenie intelektu, że wyłączność

<sup>21</sup> Por. Dec. c. STANKIEWICZ z 14.11.1985 r., RRD 85 (1985), s. 486-487. Czytamy tutaj: „Cum de instabilitate structurali hodiernae familiae et matrimonii disceptatur, congruenter in lucem profertur «che i problemi relativi alla stabilità della famiglia contemporanea non dipendono soltanto alla buona o mala volontà della gente, ma si riallacciano al cambiamento sociale, strutturale, cioè è funzionale, della famiglia attraverso i processi di sviluppo» (...) Alia ex parte, sicut ad rem contenditur «gli stessi dati statistici comprovano che una determinata visione religiosa di sesso, amore e matrimonio, specie quella cristiana, è fattore di stabilità matrimoniale. Anche ai giorni d'oggi, come, al contrario, la desacralizzazione o secolarizzazione di queste dimensioni fondamentali dell'esistenza umana costituisce un potente fattore di instabilità»”.

<sup>22</sup> Por. A. STANKIEWICZ, *De iurisprudencia rotali recentiore circa simulationem totalem et partialem* (cc. 1101, § 2 CIC; 824, § 2 CCEO), Monitor Ecclesiasticus 72 (1997), s. 482. Autor pisze: „Eapropter vagantes nostris temporibus opinioniones de exculpabilitate relationum sexualium extra-coniugalium nec non de sic dicto *matrimonio aperto* ad liberum amorem cum quibusvis aliis, praeter coniugem, ultro experiendum, facile nupturientium mentes corrumpere possunt atque nefandum exercere influxum in rectitudinem intentionis assumendi fidelitas coniugalis officium”.

<sup>23</sup> Por. Dec. c. RAGNI z 9.12.1982 r., RRD 74 (1982), s. 595-596.



seksualna jako dobro małżeństwa nie stanowi jego istoty, a przez to nie jest konieczne wymagana. O ile tego rodzaju rozumowanie pozostanie jedynie w sferze jego intelektu, wyrażana przez niego zgoda małżeńska będzie ważna, gdyż błąd taki nie determinuje jego woli<sup>24</sup>. Możliwe jest jednak, że owo błędne rozumienie przedmiotu dobra wierności przekształci się w rozumowanie praktyczne wpływające na jego wolę<sup>25</sup>. Co więcej, owo przekształcenie błędu rozumu w wolę działania może być na tyle determinujące, że jego wola nie będzie dostrzegać innego, prawdziwego rozumienia dobra wierności. W ten sposób wola kontrahenta zostanie na tyle zdeterminowana, że zawierając małżeństwo będzie to czynił pragnąc zawrzeć małżeństwo, w którym wierność, czy lepiej prawo do wyłączności seksualnej ze strony współmałżonka, zostanie zanegowane. Nie uczyni tego, co należy podkreślić, w sposób świadomy, gdyż mielibyśmy do czynienia z wykluczeniem dobra wierności, ale uczyni to w nieświadomości rozumienia przedmiotu zgody małżeńskiej<sup>26</sup>.

Kwestią fundamentalną pozostaje określenie, na ile błędne rozumienie dobra wierności małżeńskiej może mieć wpływ na wolę kontrahenta w konkretnym przypadku w odniesieniu do konkretnego małżeństwa. Jest to kwestia fundamentalna, gdyż mamy do czynienia

---

<sup>24</sup> Por. Dec. c. PINTO z 6.11.1972 r., RRD 64, 1972, s. 674. Czytamy tutaj: „Ex alia parte, quantumvis error in animo contrahentis sit radicans, hoc marum factum haud sufficienter comprobatur nupturientem errores suos theoreticos matrimonio hic et nunc a se contrahendo applicasse et indissolubilitatem vel fidelitatem positivo voluntatis actu exclusionem”.

<sup>25</sup> Por. Dec. c. STANKIEWICZ z 21.04.1983 r. ..., s. 179. Czytamy tutaj: „At haud tam raro obvenit quod in facie Ecclesiae ii quoque contrahunt coniugia, qui «difficile esse arbitrantur aut nullo prorsus pacto fieri posse ut in totius vitae cursum se cum una tantum persona coniugant, aut qui humani cultus forma adeo rapiuntur, ut coniugum officium fidelitatem servandi aperte deridant» (*Familiaris consortio*, n. 20), quippe qui palam profiteantur placita de sic dicto «matrimonio aperto» ad liberum amorem cum quibusvis aliis praeter coniugem ultro experiendum. Sed id genus placita, ut scripsimus in una *Romana* diei 25 novembris 1982, si in mente contrahentis adeo radiceantur atque eius agendi rationem ita pervadant ut intentionem contra vinculum exclusivum valeant excitare, validae quoque nuptiarum celebrationi refragari possunt”.

<sup>26</sup> Por. Dec. c. POMPEDDA z 26.11.1993 r., RRD 85 (1993), s. 717.

z błędem determinującym wolę kontrahenta wówczas, gdy błąd co do dobra wierności nie pozostaje jedynie w sferze intelektu, ale wpływa w sposób determinujący na jego wolę. W takim przypadku zawierane przez niego małżeństwo jest nieważne, gdyż wyrażana zgoda ma charakter niezgodny z kanoniczną wizją małżeństwa<sup>27</sup>.

Udowodnienie błędu determinującego wolę nie jest rzeczą prostą, niemniej jednak jak się wydaje, im większy będzie błąd i im silniej będzie on oddziaływał na wolę kontrahenta tym udowodnienie przejścia błędnego rozumienia, dla przykładu jedności i wierności małżeńskiej, od intelektu do woli kontrahenta będzie łatwiejsze. Należy jedynie zwrócić uwagę, jak podkreśla chociażby Ewers w sentencji z 19 maja 1983 r., czy mamy do czynienia, jak w przypadku wykluczenia dobra wierności małżeńskiej, z błędem determinującym wolę odnośnie do prawa do wyłączności seksualnej czy jedynie odnośnie do niedotrzymania tegoż prawa. Powraca zatem, dokonane przez Tomasza z Akwinu, zaaplikowane do konsensu małżeńskiego przez T. Sancheza, rozróżnienie między prawem, a jego niedotrzymaniem<sup>28</sup>.

#### 4. Autonomiczność błędu determinującego wolę

Już na wstępie rozważań dotyczących autonomiczności figury prawnej błędu determinującego wolę trzeba zauważyć, iż zdania Autorów jak i orzecznictwa w tej kwestii są podzielone. Niektórzy autorzy, do których zaliczają się m.in. J.T. Martín de Agar<sup>29</sup> twierdzą, iż błąd

---

<sup>27</sup> Por. Dec. c. PINTO z 6.11.1972 r..., s. 673. Czytamy tutaj: „Nostris temporibus haud praesumi potest generali ac praevalenti intentione voluisse matrimonium contrahere prout a Deo institutum fuit illos qui in erroribus suis pertinaciter perseverant quamvis Ecclesiae doctrinam sufficienter cognoscant (...). Ratio est quia haud expectari potest nupturientem in statu rebellionis erga ipsam auctoritatem divinam constitutum praevalenter velle, ex motivo religioso, verum consensum praestare possit, uti deinde videbitur”.

<sup>28</sup> Por. Dec. c. EWERS z 19.05.1979 r., RRD 71 (1979), s. 286.

<sup>29</sup> Por. J.T. MARTÍN DE AGAR, *El error sobre la propiedades esenciales del matrimonio*, Ius Canonicum 33 (1995), s. 139. Autor pisze: „Algo semejante ocurre con la condición implícita *contra substantiam*: no olvidemos que el dicho del c. 1099 «dummodo» es una expresión típica del consentimiento condicionado: si, con tal

determinujący wolę jest jednoznaczny z warunkiem postawionego *implicite* lub z błędem warunkującym osobę kontrahenta. Większość autorów nie uznaje błędu determinującego wolę jako figury autonomicznej, sprowadzając ją do wykluczenia *implicite* jedności, nierozzerwalności lub godności sakramentalnej małżeństwa. Do tej grupy autorów zaliczają się np. Z. Grocholewskii i V. De Paolis<sup>30</sup>. Ostatnią grupę autorów stanowią J.P. Viladrich, S. Villeggiant, N. Lüdecke, J.L. Bañares, A. Stankiewicz, P.A. Bonnet<sup>31</sup>, S. Berlingò, którzy dostrzegają w figurze błędu determinującego wolę figurę autonomiczną.

Jak zauważa J. Kowal dwie pierwsze hipotezy, sprowadzające błąd determinujący wolę do warunku postawionego *implicite* lub do symulacji, w gruncie rzeczy niewiele się różnią w płaszczyźnie substancjalnej, gdyż obie podkreślają konieczność pozytywnego aktu woli kontrahenta działającego w błędzie w celu uznania skuteczności błędu w odniesieniu do nieważności małżeństwa. Różnice zatem między dwiema pierwszymi koncepcjami mają raczej charakter terminologiczny i systematyczny niż substancjalny<sup>32</sup>. Moim zdaniem trudno uznać argumentację wskazanych autorów, gdyż pozytywny akt woli w przypadku symulacji musi być skierowany przeciw jedności czy dobru wierności w naszym przypadku i dlatego odniesienia błędu determinującego wolę do wykluczenia jedności małżeństwa nie można przyjąć za uzasadnione. Słusznie więc zauważa Z. Grocholewski, choć jako taki należy do grupy autorów przeciwnych autonomiczności figury błędu determinującego wolę, że owa autonomiczność

---

que, siempre que; y que una voluntad determinada equivale a una voluntad condicionada: un error que determina la voluntad es equivalente a un error que condiciona la voluntad”.

<sup>30</sup> Por. V. DE PAOLIS, *L'errore che determina la volontà* (cf. can. 1099), *Monitor Ecclesiasticus* 120 (1995), s. 95-96.

<sup>31</sup> Por. P.A. BONNET, *Introduzione al consenso matrimoniale canonico*, Milano 1985, s. 64-65.

<sup>32</sup> Por. J. KOWAL, *L'errore circa...*, s. 310.

jest uzasadniona jedynie w przypadku, gdy odrzuci się konieczność pozytywnego aktu woli determinującego wolę<sup>33</sup>.

Wydaje się, że bardzo jasno powyższą kwestię wyjaśnia A. Stankiewicz twierdząc, że w ramach błędu determinującego wolę można wyróżnić dwa stany faktyczne. Pierwszy z nich, jest to błąd w ścisłym sensie, który jest fałszywym sądem intelektu o rzeczywistości sobie nieznaney. Drugi, to błąd wpływający z różnych opinii czy przekonań, w których nie formuje się fałszywego sądu o rzeczach nieznanych. Jak zauważył Autor, jedynie w drugim przypadku może zaistnieć wykluczenie któregoś z przymiotów małżeństwa przez pozytywny akt woli, ponieważ błędzący zna doktrynę katolicką o małżeństwie, a więc pozytywnym aktem woli ją odrzuca. Mamy zatem w tym przypadku do czynienia z jedną z figur symulacji określonych w kan. 1101 § 2 KPK/83. Nie jest to jednak możliwe w pierwszym przypadku, gdyż nie można wykluczyć czegoś, czego się nie zna. Jakkolwiek bowiem fałszywe przekonania pobudzają wolę do pozytywnego przyjęcia odpowiadającego im przedmiotu, a więc w naszym przypadku akceptacji schematu małżeńskiego przeciwnego nauce Kościoła w odniesieniu do wierności małżeńskiej, to jednak nie powodują, iż podmiot pozytywnym aktem woli pragnie wykluczyć wierność, gdyż, co podkreślamy w przypadku błędu, nie może wykluczyć czegoś, czego się nie zna<sup>34</sup>.

---

<sup>33</sup> Por. Z. GROCHOLEWSKI, *Positivo atto di volontà come causa di nullità del matrimonio secondo il can. 1101 par. 2 del nuovo Codice*, w: *Questioni canoniche*, Milano 1984, s. 265. Autor pisze: „Il consenso matrimoniale è, infatti, un concreto atto positivo di volontà, diretto all’oggetto determinato, cioè al matrimonio (che non esiste senza l’indissolubilità). Se, perciò, detto atto positivo di volontà è stato emesso, e il suo oggetto non è stato, nello stesso modo, cioè concretamente e positivamente, così determinato da non essere più matrimoniale, non si vede come si possa dichiarare che il nubente abbia escluso un elemento essenziale del matrimonio”.

<sup>34</sup> Por. A. STANKIEWICZ, *Błąd...*, s. 29-30.

## Podsumowanie

Podobnie jak błąd może zdeterminować wolę do akceptacji małżeństwa pozbawionego wierności, sprawiając wadę konsensu, tak również można bezpośrednio wykluczyć wierność małżeńską pozytywnym aktem woli. W tym sensie sformułowanie kan. 1099 KPK/83 stanowi bez wątpienia ważny pomocniczy wskaźnik interpretacyjny dla kan. 1101 § 2 KPK/83, w kwestii wykluczenia dobra wierności małżeńskiej. Ponadto trzeba przyznać, że samo zjawisko błędu wchodzi w skład zjawiska symulacji, gdyż w obu przypadkach mamy do czynienia z niezgodnością między wolą a jej zewnętrzną formą wyrazu. Nie oznacza to jednak, iż błąd determinujący wolę nie odróżnia się od symulacji. W przypadku bowiem symulacji następuje pozytywne wykluczenie dobra wierności, w przypadku błędu owo wykluczenie jest nieświadome, czyli bez udziału pozytywnego aktu woli kontrahenta. W tym przypadku ów pozytywny akt woli byłby skierowany przeciwko rzeczywistości, której się nie zna.

## References

### Źródła

- Dec. c. COLAGIOVANNI z 18.03.1983 r., RRD 75 (1983), s. 118-128.
- Dec. c. COLAGIOVANNI z 16.10.1991 r., RRD 83 (1991), s. 534-545.
- Dec. c. DEFILIPPI z 27.07.1994 r., RRD 86 (1994), s. 411-435.
- Dec. c. DE JORIO z 27.10.1971 r., RRD 63 (1971), s. 796-812.
- Dec. c. DE LAVERSIN z 26.01.1994 r., RRD 86 (1994), s. 47-55.
- Dec. c. EWERS z 19.05.1979 r., RRD 71 (1979), s. 284-294.
- Dec. c. FELICI z 13.06.1954 r., RRD 46 (1954), s. 614-622.
- Dec. c. FUNGHINI z 14.05.1995 r., RRD 87 (1995), s. 311-337.
- Dec. c. GIANNECCHINI z 19.11.1982 r., RRD 74 (1982), s. 537-547.
- Dec. c. GIANNECCHINI z 28.03.1995 r., RRD 87 (1995), s. 240-251.
- Dec. c. MÀSALA z 10.10.1973 r., RRD 65 (1973), s. 626-633.
- Dec. c. PALAZZINI z 8.10.1975 r., RRD 67 (1975), s. 540-549.
- Dec. c. PARISELLA z 15.10.1981 r., RRD 73 (1981), s. 488-497.
- Dec. c. PINTO z 6.11.1972 r., RRD 64 (1972), s. 672-680.
- Dec. c. POMPEDDA z 16.02.1972 r., RRD 64 (1972), s. 100-105.
- Dec. c. POMPEDDA z 26.11.1993 r., RRD 85 (1993), s. 715-722.
- Dec. c. POZZI z 13.05.1972 r., RRD 64 (1972), s. 284-293.

- Dec. c. RAGNI z 9.12.1982 r., RRD 74 (1982), s. 592-605.  
Dec. c. SERRANO z 22.03.1996 r., RRD 88 (1996), s. 309-314.  
Dec. c. STANKIEWICZ z 21.04.1983 r., RRD 75 (1983), s. 177-186.  
Dec. c. STANKIEWICZ z 14.11.1985 r., RRD 85 (1985), s. 485-494.  
Dec. c. TURNATURI z 18.04.1996 r., RRD 88 (1996), s. 334-348.

### Literatura

- BIANCHI P., *Quando il matrimonio è nullo?*, Milano 1998.  
BONNET P.A., *Introduzione al consenso matrimoniale canonico*, Milano 1985.  
CASTAÑO J.F., *Il Sacramento del matrimonio*, Roma 1992.  
DE PAOLIS V., *L'errore che determina la volontà (cf. can. 1099)*, *Monitor Ecclesiasticus* 120 (1995), s. 69-98.  
GROCHOLEWSKI Z., *L'errore circa l'unità, indissolubilità e la sacramentalità del matrimonio*, w: P.A. BONNET, C. GULLO (red.), *Errore determinas voluntatem*, Città del Vaticano 1995, s. 7-21.  
GROCHOLEWSKI Z., *Positivo atto di volontà come causa di nullità del matrimonio secondo il can. 1101 par. 2 del nuovo Codice*, w: *Questioni canoniche*, Milano 1984, s. 251-270.  
KOWAL J., *L'errore circa le proprietà essenziali o la dignità sacramentale del matrimonio (can. 1099)*, *Periodica* 87 (1998), s. 287-327.  
LESZCZYŃSKI G., *Denegatio iuris w świetle wykluczenia dobra wierności małżeńskiej*, *Prawo Kanoniczne* 62 (2019) nr 3, s. 89-104.  
LESZCZYŃSKI G., *Exclusio boni fidei jako symulacja zgody małżeńskiej*, Łódź 2004.  
MARTÍN DE AGAR J.T., *El error sobre la propiedades esenciales del matrimonio*, *Ius Canonicum* 33 (1995), s. 117-141.  
STANKIEWICZ A., *Błąd co do istotnych przymiotów i sakramentalności małżeństwa*, *Prawo Kanoniczne* 28 (1985), s. 17-31.  
STANKIEWICZ A., *De iurisprudencia rotali recentiore circa simulationem totalem et partialem (cc. 1101, § 2 CIC; 824, § 2 CCEO)*, *Monitor Ecclesiasticus* 72 (1997), s. 425-512.  
VILADRICH P.J., *Konsens małżeński. Sposoby prawnej oceny i interpretacji w kano-nicznych procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, Warszawa 2000.

### Nota o autorze

**ks. prof. dr hab. Grzegorz Leszczyński**, profesor zwyczajny nauk prawnych, Katedra Teorii i Filozofii prawa Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego, Oficjal Trybunału Metropolitalnego Łódzkiego.